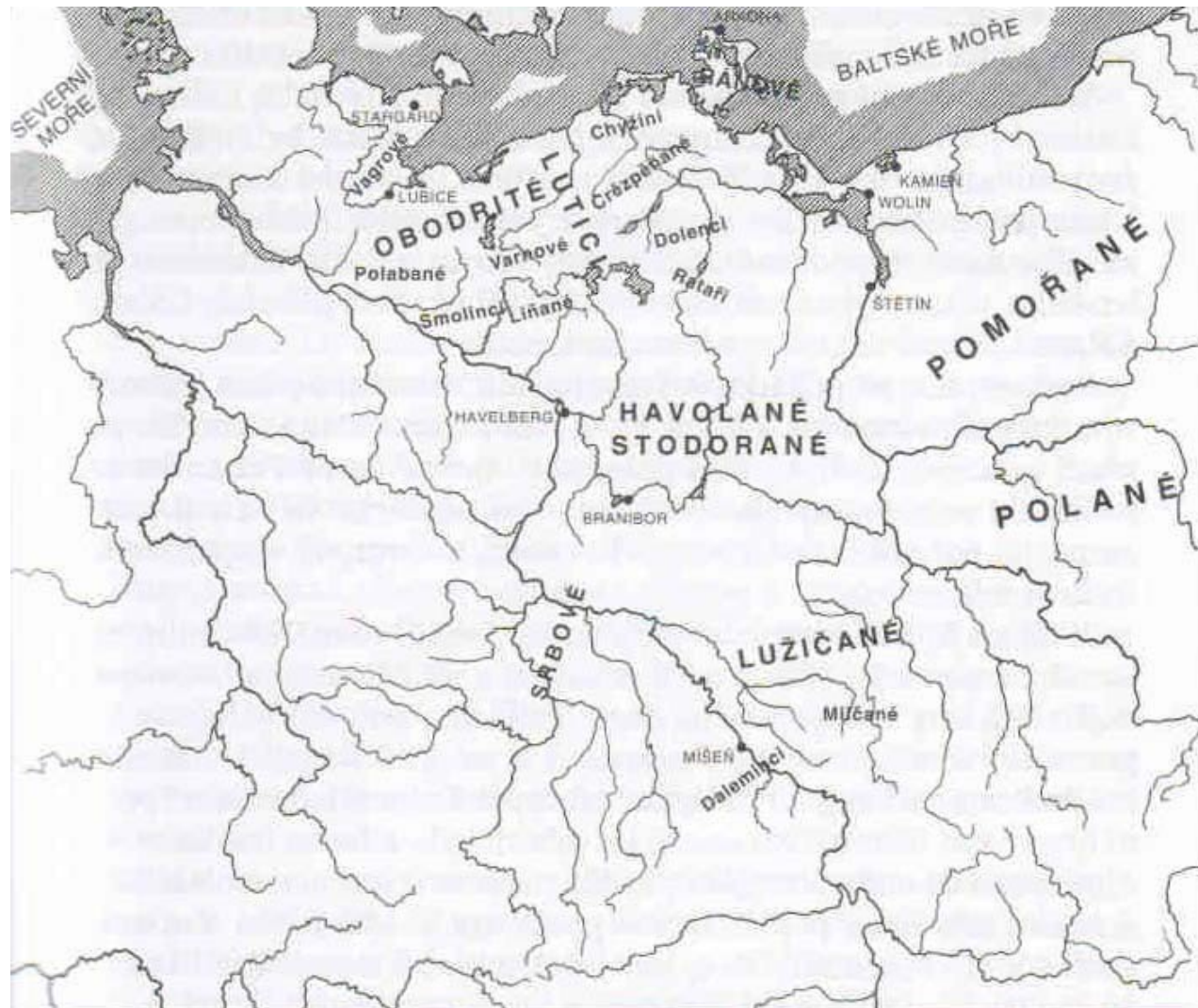

Severozápadní Slované a jejich náboženství

- nejvíce zpráv o slovanském kultu se nám dochovalo v souvislosti s **polabsko-pobaltskými Slovaný**
 - sídlili v oblasti JZ **baltského pobřeží** a podél **dolního toku Labe** (nynější SV Německo), kam se christianizace dostala relativně pozdě
 - jde o území od **Šlesvicka-Holštýnska** (nejsevernější spolková země Německa severně od Hamburgu) přes **Meklenbursko-Přední Pomořansko** po **ústí Odry** na V (německo-polská hranice) a mezi ostrovem **Rujanou** na S a řekou **Havolou** na J (vlévá se do Labe a do Havoly se v Berlíně vlévá Spréva) a také **SZ Polska**
 - toto území obývaly **bojovné kmeny**, které se kvůli lepší životaschopnosti sdružovaly ve **svazy**:
 - **Obodrité** (Vagrové, Polabané, Obodrité)
 - **Luticové** (Rataři, Dolenci, Črezpěňané, Chyžané)
 - ve 12. stol. hráli významnou roli i **Pomořané**

SZ Slované na přelomu 1. a 2. tisíciletí

- **náboženský systém** SZ Slovanů dosahoval vysokého stupně organizace kultu s **chrámy a kněžskou hierarchií**
 - to mělo napomáhat **odstředivým tendencím** mezi jednotlivými kmeny a zároveň posilovat společný boj o nezávislou existenci s odporem proti útočným **křesťanským tlakům**
 - **hrozba přijetí nové víry** představovala trvalé nebezpečí ztráty samostatnosti a zůstala odsunuta na poměrně pozdní dobu díky vítěznému **povstání slovanských kmenů** v roce **983**
- následně se SZ Slované snažili přizpůsobit požadavkům doby vybudováním **politicky organizované společnosti** vybavené všemi nezbytnými prostředky
 - mezi jinými i **vojenskými** (opevněná hradiště, bojové oddíly aj.), aby mohli čelit neustávajícímu náporu nepřátelsky naladěných sousedů
 - **slovanská krutost** – tolik zdůrazňovaná dobovými kronikáři a často zveličovaná – představovala většinou **přirozenou obranu** před nájezdy nepřátel a permanentně rostoucím tlakem okolních států, praktiky křesťanských vojsk se při vojenských taženích rovnaly často tak zatracované krutosti Slovanů

- snahou zdejších Slovanů bylo uchránění své **kulturní identity**
 - proto bylo třeba upevnit obranu také v náboženském **kultu**, který by dokázal **soupeřit s křesťanskou věroukou**
 - tak se u nich vyvinulo to, co u ruských kmenů v době vlády knížete **Vladimira** zůstalo jen v zárodku (náboženská reforma 980), totiž pohanská **starověrská ideologie** jako **státní náboženství**
 - zatímco u Vladimira šlo o **experiment** zavržený po 8 letech dobrovolným přechodem ke **křesťanství** (jež dalo státní ideologii pevnější a trvalejší základ), zůstali polabsko-pobaltští Slované při víře svých předků, kterou rozvinuli v plnohodnotný **organizovaný kult** s chrámy a s kněžskou hierarchií (snad ve snaze adaptace vůči křesťanské konkurenci?)
 - tím pádem **křesťanský svět** (včetně kronikářů) nesoustředil svou **pozornost** na Slované, kteří poměrně brzy a bez dramatických výkyvů **přijali křesťanství** (jak se stalo u Čechů, Poláků, Lužických Srbů a J Slovanů), ale právě na tyto kmeny, o nichž máme nejvíce dobových zpráv...

- vzhledem k odlišnému vývoji a vnějším tlakům na polabsko-pobaltské Slovany se jejich **panteon** podstatně lišil od **ruského**, i když vyšli ze společných kulturně-duchovních tradic
 - podle jména je mezi nimi pojítkem zejména **Svarožic**, doložený jak na Rusi, tak u **lutických Ratarů** (Lutici/Veleti velký SZ-slovanský kmen): jeho kult ukazuje nepřímo i na **Svaroga** (původně společný bůh všech Slovanů), jenž v Polabí a Pobaltí není sice přímo doložen, můžeme ho však spatřovat v jinak záhadném „**Saturnovi**“ (řecký **Kronos**), jehož měděnou sochu a její uctívání na hradě knížete Vargů **Želibora** popisuje benediktínský mnich a kronikář **Widukind**:
 - jeho údaj (datovaný k roku **967**) uvádí, že šlo o **dřevěný idol** potažený **plátovanou mědí**, ač z těchto lokalit známe pouze dřevěné idoly
 - latinské jméno boha mělo být pro čtenáře Widukindovy kroniky **ekvivalentem** k pohanskému antickému bohu, kterého znali lépe, a Saturnovi by ve slovanském panteonu odpovídal právě **Svarog** jakožto otcovský bůh nebes

- **panteon SZ Slovanů** byl složen z většího množství božstev, ctěných v jednotlivých kmenech, přičemž šlo o bohy se **stejnými či obdobnými atributy a funkcemi**, lokálně uctívané pod **jinými jmény**
 - z tohoto hlediska je zajímavá zpráva biskupa a kronikáře **Thietmara z Merseburgu**, v níž se dočteme:
„Kolik krajů kmenových je v těch končinách, tolik je chrámů a tolik jednotlivých idolů se tam ctí.“
 - výstižně tím charakterizuje vývojový stupeň, k němuž dospělo náboženství polabsko-pobaltských Slovanů – původní **společní bozi** ztratili svůj širší význam a proměnili se v **lokální božstva jednotlivých kmenů** a krajů, jež dostala i **nová jména** (snad na základě přívlastků, tj. epitet původních božstev) a pozměnila se i jejich **funkce**
 - svědčí o tom i zmínka kronikáře **Helmolda**, který označuje **rujanského Svantovita** za „*boha bohů*“ („deus deorum“), nešlo však o absolutní nadřazenost nad jinými bohy, nýbrž o výsostní postavení lokálního božstva v historické situaci 12. stol.

- kromě **hlavních bohů** uctívali v **každé lokalitě** také **bohy vedlejší**
 - např. na ostrově **Rujana** měl hlavní svatyni **Svantovit**, nicméně v dalších rujanských městech ctili i další bohy – v Korenici **Rugievita**, **Porevita** a **Porenuita**, v Jasmundě **Pizamara** a **Černohlava** atd.
- přesto se podle některých dochovaných údajů zdá, že nad těmito bohy měli **jednoho boha**, jenž vládl nebesům, snad to byl **Svarog** nebo spíš **Perun**
 - benediktinský mnich **Ebbo** o něm ve 12. stol. píše: *„je to tvůrce blesku a všeho pán, i obětuji mu skot a všeliká zvířata“*
 - šlo tedy o **henoteismus** (nikoli čistý polyteismus bez hlavního boha)
 - mohlo však jít jen o ideologickou snahu křesťanských kronikářů, kteří záměrně **zkreslovali zprávy o pohanech** ve svých kronikách (kroniky psali často křesťanští duchovní, kteří uměli psát)
- **odpor** SZ Slovanů **vůči křesťanství** vyvolával u tehdejšího křesťanského světa značnou nevraživost, zesílenou dobytvačnými a kořistnickými účely

- nejstarší dochovaná zpráva o kultu polabsko-pobaltských Slovanů pochází z **válečného tažení Karla Velikého** proti **Luticům** roku **789**
 - popisuje **slovanský chrám**, který stál na hradě lutického knížete **Dragovita**, nicméně neuvádí, jaké božstvo v něm bylo uctíváno

Panteon SZ Slovanů:

Svarožic–Radogost

- u nás **Radegast**, též **Radigast**, **Radegost**
- **válečný a solární bůh** (oslavován v době letního slunovratu), bůh **dobra**, který v lokálních podmínkách Z-Slovanů patrně vznikl z boha **Svarožice**
- byl hlavním bohem **Ratarů** (neboli Dolenců), žijících při toku **Odry**, jejichž nejznámější ústřední město a středisko jejich kultu se jmenovalo **Retra** („*sídlo modlářství*“)
 - *Helmoldova, kněze buzovského, Slovanská kronika:*

„Hlavní chrám je tam postaven d'áblům, jejichž kníže je Radegast. Jeho socha je vyzdobena zlatem, jeho lože nachem. Město samo má deset bran ze všech stran uzavřených hlubokým jezerem; dřevěný most skýtá přechod, který je dovolen jen obětujícím nebo žádajícím odpovědi.“

(více viz Helmold z Bosau: **Kronika Slovanů**. Praha, 2013 [Argo])

– **brány** byly ve skutečnosti patrně jen **3** a **Radegast** nemuselo být původní jméno boha, nýbrž jméno **hlavního sídla** kmene Ratarů, podle nějž se začal nazývat jejich bůh (viz později zpráva Adama z Brém)

– **Thietmar** píše ve své kronice (*Thietmarova kronika*):

„Je v kraji Ratarů pevný hrad třírohého tvaru o 3 branách do něj vedoucích zvaný Radogost (Riedegost), který obklopuje ze všech stran velký prales, rukou obyvatel netknutý a uctíváný. Dvě brány tohoto hradu stojí přímo ke všem příchozím, třetí, od východní strany, je nejmenší a označuje stezku k vedle položenému a na pohled hroznému jezeru. Ve městě se nachází pouze jeden chrám, mistrně vybudovaný ze dřeva a spočívající svými základy na rozích divokých zvířat. Jeho venkovní stěny zdobí rozmanité podobizny bohů a bohyň podivuhodným způsobem vyřezávané – uvnitř pak stojí bohové vytvoření lidskou rukou v hrozných přilbách a brněních, každý zespodu s vyrytým jménem. První mezi nimi se nazývá Svarožic (něm. Zuarasic), jenž je zvláště ctěn všemi pohany.

Nacházejí se tam rovněž standarty [spíše korouhve], které se nikdy odtud neodnášejí, leda pokud jsou nezbytné k vojenské výpravě a tehdy je nesou pěší bojovníci.“

- další zprávu podává v **11. stol.** kronikář **Adam z Brém**
 - popisuje velký **chrám** na hradě s **9 branami**, který obklopuje hluboké **jezero** překlenuté **dřevěným mostem**, kterým lze přejít z pevniny k chrámu, to však mohou učinit pouze ti, kteří chtějí ve svatyni **obětovat** nebo se tázat na **věštbu**
 - chrám byl podle něj **zasvěcen mnoha bohům** („*démonům*“) v čele s hlavním, kterého kupodivu nenazývá jako ostatní zpravodajci **Svarožicem**, nýbrž **Radigastem** – toho podle jeho popisu v chrámu zobrazoval **zlatý idol** na **purpurovém lůžku** (z těchto údajů pak čerpali i kronikáři Helmold a Saxo Grammaticus, celý spis Adama z Brém česky viz: **Činy biskupů hamburského kostela** – Praha, 2009 [Argo])
 - z jeho popisu vyplývá, že v chrámu byly také **idoly dalších bohů**, nicméně **Radegast** byl v této svatyni **hlavním bohem**
 - z uvedené zprávy dále vyplývá, že **název hradu** z počátku 11. stol. byl **přenesen na božstvo**, zatímco původní staré jméno boha (snad **Svarog**) ustoupilo do pozadí a lokální bůh přejal **název centra svého kultu**

- v **11. stol.** pak mohlo být původní jméno solárního božstva **Svarožic** nahrazeno **lokálním jménem Radogost** (snad na základě sílícího vlivu města v rámci celého okolí)
- z obou záznamů vyplývá, že **město i jeho kult s věštírnu** byly proslulé až do dalekých krajů a hojně navštěvované i neslovanskými lidmi
- etymologický význam jména **Radogost** bychom vnímali jako ten, jenž je „**Rád přijímán jako host**“, či který „**Rád přijímá hosta**“, mnohé však nasvědčuje, že se nejedná o jméno boha, kterým byl **Svarožic**, nýbrž o název místa, kde se nacházela jeho zmiňovaná **polabská svatyně**
 - její jméno patrně díky věhlasu natolik **splynulo s kultem** samotného boha, že jako jeho vlastní pojmenování se rozšířilo v různých variacích po mnoha slovanských krajích
 - např. **Thietmar z Merseburgu** nazývá místo, kde stála **Svarožicova** svatyně, jako **Riedigost**
 - v písemnostech popisované jezero by snad mohlo být meklenburské jezero **Tollensee** (pojmenované podle slovanského kmene Dolenců)

- ať už jde přímo o **Svarožice** či o jeho **lokální obdobu**, dozvídáme se o konkrétní podobě i povaze božstva mnoho podrobností, ve srovnání s východoslovanským **Svarožicem-Dažbogem**
 - jeho kultovním zvířetem byl **bílý kůň**, kterého podle *Kroniky Thietmara* kněží využívali k **věštění** tak, že „zarazivše do země křížem dva hroty kopí, převádějí přes ně s gesty pokory koně, jehož považují za cosi nadzemského a ctí ho jako svátost“
 - díky **věštbám** stoupal **význam svatyně** v širém okolí, čímž narůstala její moc a bohatství (v podobě chrámového pokladu)
 - dalším posvátným zvířetem boha byl **divoký kanec**, který se zjevoval v dobách nastávajících nepokojů či konfliktů, kdy měl vycházet ze zmiňovaného jezera s pěnou na svých bílých klech a přede všemi se válet v bahně za strašlivých otřesů země
 - dochovaly se i zprávy o **lidských obětech**, které sloužily k usmíření bohů, podobně jako **dobyččí oběti**

- podle kronikářských záznamů byla **Retra 2x zničená**
 - poprvé **995 vojskem vedeným brandeburským biskupem**, kdy bylo město vyrabováno včetně chrámové pokladnice i zlaté sochy Radegasta
 - Rataři však město i chrám **znovu vystavěli** ve snaze dosáhnout dřívější slávy a rozkvětu
 - **2. pol. 11. stol.** však znamenala pro Svarožicův-Radogostův kult definitivní **zkázu**: ještě r. **1066** mu byla obětována useknutá **hlava biskupa Jana z Marienburgu**, o 2 roky později však byla **Retra dobyta** křesťanským vojskem, **chrám** zničen a na posvátném Radogostově **koni** se triumfálně vrátil do svého města Halberstadt tamní **biskup Buchard**
 - tehdy **kult** ratarského božstva **zanikl**
- **archeologické nálezy:**
 - nedaleko ústí Odry byly v **17. stol.** nalezeny **2 kovové kotlíky** s runovým písmem na povrchu, vedle nichž bylo uloženo množství **kultovního náčiní z chrámu v Retře** (vykopáno roku 1687 v obci Prillwitz v Meklenbursku)
 - všechno to nakonec bylo po nějaké době roztaveno a použito k ulití **brandeburského zvonu** – proč?

- ještě předtím (koncem **18. stol.**) byly tyto předměty seřazeny do sbírky a popsány, meklenburský malíř **D. Woge** je všechny obkreslil na **plátno** a **J. K. Kruger** dle těchto obrazů zhotovil **mědirytiny**:
- šlo o **17 figur bůžků** s runovými nápisy (prům. výška 16–20 cm), **13 bůžků drobnějších** (všechny mají uvnitř otvory k nasazení na tyč), **6 částí různých berel** (1 s runovým nápisem „opora“), 1 nářadí k **umístování bůžků**, 1 malá **ručka**, 1 **hrozen**, 1 **šavlička**, **11 obětních misek a talířů**, **9 obětních nožů**, 1 **Radegastův zvonek** a 6 drobných nepopsaných kousků
- hlavní bůžkové mají **strašidelné vzezření**
- **Radegast** je znázorněn v lidské podobě se **lví hlavou**, oděn do slovanského **kroje**, pravou rukou drží **býčí hlavu** v úrovni hrudi a na hlavě mu sedí pták – patrně **kachna**
- runové nápisy: u pravé ruky **„zern“** (tj. **„úrodný“**), u levé **„dlaj vena“** („Slované se původně nazývali **„Vendové“**, tedy **„vidící, věštící“** a **„dlaj“** znamená **„vrchní, velký“**), takže mohlo jít i o označení hlavního kněze, a vzadu na hlavě nápis **„radegast“**

- více k nálezu sošek, označovaných jako **prillwitzské** či též **retranské idoly**
 - tvrdilo se, že sošky ukryl některý z **pohanských kněží**, kterému se podařilo přežít **zničení chrámu v Retře**
 - sošky měly kromě **runových popisů** (označujících jména bohů) též paprskovité **svatozáře** kolem hlav (ty se od té doby staly nezbytným atributem při zobrazování slovanských bohů, viz malby Mikoláše Alše)
 - sbírku 60 sošek koupil nakonec za značnou sumu **meklenburský kníže**, který povolal z Berlína uznávaného archeologa **prof. Levezowa**, který r. **1825** označil sošky za **padělky**
 - následné vyšetřování potvrdilo jeho tvrzení: falzifikátoři už sice nežili, ale jeden z bývalých Sponholzových učňů potvrdil, že byl svědkem toho, jak bývalý mistr sošky odléval...
 - retranské idoly, resp. jejich podvrhy, údajně vznikly u zlatníka Gedeona Sponholze pro jednoho **pruského šlechtice**, který jakožto Prus odvozoval svůj původ od starých Slovanů
 - sošky byly přizpůsobeny dobovým **romantizujícím představám** o slovanském náboženství
 - více in: Sklenář, Karel: ***Slepé uličky archeologie*** (Praha, 1977 a 1995)

retranské idoly: Radegast a Perun

- **kultovní symbolika motivů Radegasta**

- **1) kachna** (případně husa na hlavě jiného bůžka či labuť na jednom z obětních talířů) hrála významnou roli při **stvoření světa**:
 - **mýtus** dochovaný v **polské tradici** praví, že když Bůh stvořil Zemi, přikázal čert kachně, aby ukradla trochu půdy, ale chytil ji jestřáb a začal ji rdousit – kachna zahýkala a ze země, která jí vypadla ze zobáku, vznikly hory
 - v **slovanské symbolice** značí po vodě plující kachna, labuť i husa **obrazy nebeských těles** plujících po obloze (jsou tím povýšeni na posvátné ptáky)
- **2) býčí hlava** – při obětování zvířat bývala bohům předložena na obětní misce pouze **krev a hlava zvířete**, ostatní maso bylo připraveno pro slavnostní hostinu účastníků
 - býčí hlava byla významným **symbolem Radegastova kultu** a podle Adama z Brém byla **znakem Ratarů**, býk je archaický **symbol plodnosti**
- **3) rohy** – okrasná část hlavy, měly zvláštní význam: z obětovaných zvířat byly vyjímány a rozvěšovány po **chrámových stěnách**, udávající tak **počet vykonaných obětí**

- z rohů se také **pilo** při obětních hostinách a také se jich využívalo jako **trub** (hudebních nástrojů)
- specifický význam měl roh vložený do rukou **Svantovita** v chrámu v **Arkoně** (coby **roh hojnosti**)
- **4) lví hlava**, která je zobrazena u **Radegasta**, souvisí s jeho jiným pojmenováním – **Lvarasici** (toto jméno uvádí **Thietmar** u nejvyššího boha v Retře), přičemž „**rasic**“ znamená ve staroslověnštině „**kníže**“

Rozšíření Radegastova kultu

- Radegast byl ctěn i u jiných Z-slovanských kmenů: v **Lužici a Míšni** coby **Radgost**
- mělo se za to, že byl uctíván i u nás na **Moravě**, ale nikdy to **nebylo potvrzeno**
 - o uctívání **Radegasta** u nás nemáme žádné zprávy až do chvíle, kdy o něm napsal **Jan Jiří Středovský** v souvislosti s příchodem slovanských **věrozvěstů** na Moravu
 - do té doby o něm u nás referoval jen katolický prelát a barokní historiograf **Tomáš Pešina** ve svém díle *Prodromus Moravographiae*

(*Předchůdce Moravopisu*) z roku **1663**, nicméně jeho uctívání nekladl na naše území, jen informoval se zjevnými antipatiemi křesťanského duchovního o jeho **uctívání u SZ Slovanů**

- důvodem **zájmu Středovského o Radegasta** nebylo uctívání slovanského boha na Moravě, nýbrž **rozvoj cyrilometodějské tradice**: ve svém latinsky psaném historickém spisu o Cyrilovi a Metodějovi na Moravě podal – podle všeho fiktivní – výklad o tom, jak oba bratři **káceli na Moravě pohanské modly**:

- v **Brně** to měly být idoly **Peruna** a **Krasopaní**, na **Velehradě** jakéhosi **Vitislava** (patrně **Svantovíta**) a na **Radhošti Radgosta** (což patrně stanovil dle **etymologie** názvu hory)

- zároveň uvedl, že **Radgost** byl uctíván i na jiných místech Moravy – zejména na **Hostýně**, který měl dostat jméno podle hostin konaných na počest boha

- k uctívání **Radegasta** na vrcholu Radhoště připojuje Středovský ve svých *Svatých dějinách Moravy* i důvody, z nichž jeden mu prý sdělil nejmenovaný kněz při společné procházce: „*Mezi lidem v okolí Radhoště se vypráví o jakési stejnojmenné modle, která kdysi stála na vrcholu hory a kterou věrozvěstové skáceli, což mu dopisem potvrdil i*

rožnovský farář.“

- Středovský se dovolává i svědectví **rožnovského kněze Jana Vavřeka**, který mu listem z 5. července 1705 sdělil že: „...*na tomto kopci Moravané postavili sochu Radegasta, slovanského velmi ctěného boha, háj i znamenitý chrám jemu zasvětivše. Kopec vlastní pojmenovali Radgast neb Radhošť a výročními schůzemi na tomto místě oslavovali satanáše. Nejslavnější dni, kdy Radhošť o radu tázán pro konání věcí, byly připadající na letní slunovrat. Tehdy nesčetný počet lidu z nejvzdálenějších míst pokrýval horu a obětoval modle oběti býků a ovcí, aby si jej tím spíše naklonili. Po skončení obvyklých obětí sešel se lid k hodům a žertu...“*

- podle Středovského byla hora Radhošť významným **kultovním místem moravských pohanů**, kde byl **Radegast** uctíván – lidé přicházeli k jeho modle, žádali ho o rady či věštby a on jim odpovídal

- dalším důvodem mu bylo **rituální chování poddaných** z okolí panství Hukvaldy, Rožnov a Frýdek, také Slezanů z Těšínska a Slováků ze sousedství, kteří každoročně o svatém **Janu Křtiteli** přicházeli na Radhošť, aby zde **pálili ohně**

Radegast na Radhošti: kaple a sousoší Cyrila a Metoděje

kaple sv. Cyrila a Metoděje na vrchu Radhoště

kaple, sousoší, vysílač

Radegast: novodobá socha na Radhošti

Radhošť

Radegastův vrch: Radobýl u Litoměřic

* pozn.: zvyk **svatojánských ohňů** však byl běžný i jinde v našich zemích, na Radhošti však měly uvedené slavnosti zvláštní podobu, což mohl být zvyk související s **valašskou kolonizací Beskyd**: údajně se během této slavnosti (kterou církevní představitelé marně zakazovali) po **4 dny** pilo, tancovalo, konaly se zápasy siláků a někdy docházelo i k bitkám (uvádí premonstrát Ullmann ve spisu **Alt-Mähren** z roku 1762)

- vyprávění o **kácení modly na Radhošti** a idolů na jiných místech Moravy mělo tedy zřejmě sloužit **rekatolizačnímu úsilí**, v němž na Moravě hrál důležitou úlohu **kult soluňských bratrů**, ve snaze o vytvoření moravské tradice
- na rozdíl od **českých katolických historiků a hagiografů** (tj. písemnictví s náměty životních osudů světců) se totiž jejich moravští kolegové nemohli při rekatolizačních snahách opřít o **kult místních světců** (v Čechách to byl sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Prokop, sv. Ludmila či sv. Jan Nepomucký)
- a tak dodnes nevíme, zda **vyprávění o skácení modly na Radhošti** bylo známé už před Středovským (ta možnost však existuje)

- na **Radhošti** měl mít **Radegast** i svou **svatyni**
 - jeho zdejší kněží se měli nazývat **božci** (viz vrch **Bozinka** v Doubravníku) a podle místních vše věděli a vše dovedli vyléčit (stejně jako v Čechách na **Radobilu** u Litoměřic – nynější **Radobýl**)
 - jeho **idol na Radhošti** měl stát v místě zvaném **Volářka**, nazvaném prý na památku „volání“ ke knězi, ozývajícího se z nitra idolu (na louce, která se rozprostírá mezi **Velkou Volářkou** a **Rovným Beskydem**, jižně od temene, kde se připojuje k Radhošti Černá hora, tedy cca 20 minut chůze od vrcholu hory, kde je dnes sousoší věrozvěstů), podle jiných zdrojů stál idol přímo na **vrcholu hory**
 - poblíž idolu se měl nacházet **posvátný háj s věštírnou** a pod nimi v hoře soustava posvátných **podzemních prostor a chodeb**
 - idol měl být podle pověsti **zničen** v době příchodu **věrozvěstů** Cyrila a Metoděje, kdy lidé po jejich kázání sochu rozbili a na jejím místě byl **vztyčen kříž** – podle J. J. Středovského to byli sami věrozvěsti, kteří jeho idol skáceli (nejsou žádné důkazy)
 - vojenský lékař **Josef Heřman Agapet Gallas** popsal podobu tamního Radegastova **idolu** na základě psaného opisu z prastarého rukopisu,

který získal jeho otec František Gallas v roce **1753** od rožnovského kaplana P. Povolného, když na jeho faře vyřezával kostelní ozdoby – bylo v něm podle jeho svědectví mj. uvedeno:

„Hlava kudrnatá muže dospělého s velebnou a příjemnou tváří, korunou špičatou ozdobená, po jejíchž stranách dva velké beraní rohy visely, mezi nimiž uši též beraní odtrčené se vynacházely. Bradu měl též kučeravou a mezi rtami jakousi podobu květného zvonečku neb tulipánka. Prsa nahá ženská velmi odulá a břicho těhotnému podobné. Ostatní oudové, ruce totižto i nohy scházely, než modla skončovala se dolu pod břichem.“

- v takovém případě by šlo o boha **hojnosti a plodnosti**
- dále jsou popisovány i **oslavy** v rámci jeho kultu během **letního slunovratu**:

„Po starodávném způsobu tančil lid u ohňů a strojil slavnostní veselí. Dříve byli obětováni bohu býci a ovce. Po obětech sešli se poutníci k hodům a radovánkám. Jedni hráli na nástroje, doprovázeni slavnostními zpěvy, jiní provozovali různé hry nebo tančili, ostatní zvali se k sobě, hostili se vzájemně hojným pitím a boha oslavovali... U ohňů zůstávali po celou noc. Bylo to na Radhošti místo skutečně božské a podívaná byla překrásná! Teprve po 11. hodině poslední odlesk sluneční na západě mizí – a k 2. hodině se červánky již zapalují. Sláva a velebení

vycházejícího slunce nedá se slovy popsat... Také když se válečníci z boje šťastně navrátili, uctívali zde boha dary a radovánkami.“

- ve svých **Mýtických povídkách o bozích a bohyních moravských Slovanů** z roku **1820** přichází dokonce s vysvětlením, jak mohl Radegastův idol **mluvit**: prý byla dutá a uvnitř se ukrýval pohanský **kněz**, který pak mohutným hlasem odpovídal na dotazy jednotlivých lidí, přinášejících dary a oběti (kněz měl do idolu tajně vstupovat kolmou šachtou se žebříkem přímo z podzemní chodby)
- podle starých pověstí byly kromě idolu a svatyni na Radhošti také **příbytky pro Radegastovy kněze**, údajně celé město, které se pak **propadlo do země**, dodnes tam jsou vidět zříceniny (tomu místu se říká „**Záryje**“ a je při cestě od dnešní kamenné sochy Radegasta ke kapličce na vrcholu Radhoště: ve svahu po levé straně je celé pole divoce zpřeházených balvanů zarostlých trávou)
- **osobní jména** údajně spřízněná s Radegastem:
 - Radovan, Radek/Radka, Radan/Radana, Radim...

Triglav

- vládce **3 světů**
- uctíván v oblastech kolem dvou významných přístavních měst při ústí Odry do Baltského moře, jež byla zároveň obchodními centry: **Štětín** a **Wolin**
 - Štětín bylo město významnější a větší než Wolin (dnes má 408.000 obyv., Wolin jen 5.000 obyv.)
- svatyni měl také v **Braniborsku** (spolková země kolem Berlína)
 - o ní písemné záznamy chybějí, s výjimkou zmínky v **braniborské kronice** ze 13. stol. a kronice českého **kronikáře Pulkavy** ze 14. stol.
- byl ctěn také v **Pomoří** (S Polska), kde byla další jeho proslulá božnice, a v míšeňské **Grimě**
- nevíme, zda to bylo **původní jméno** nebo jen **přívlastek** boha jiného jména, odvozený z jeho lokálního zobrazování se **3 hlavami** resp. 3 obličejí

- zprávy o něm máme z mnoha **křesťanských zpráv** ze **12. stol.**,
jež informují o ctění **trojhlavého idolu** také v **Prenelově** v
Braniborsku
 - po odstranění jeho idolu prý umístili kněží na místo, kde stával,
pozlacené slunce, měsíc a hvězdy
- nejvýznamnějším střediskem jeho kultu byl **Štětín**, kde byly **3 vrchy**, z nichž prostřední a nejvyšší byl zasvěcen hlavnímu bohu Triglavovi – zpodobněnému 3hlavým idolem s tváří zakrytou **zlatou rouškou**, jak je uvedeno v **životopise sv. Otty**, jenž ve 12. stol. vymýtil jeho kult
 - oči zakryté proto, aby **neviděl lidské hříchy** a nebyl **zneuctěn pohledem na tento svět** (který se podle představ starých Slovanů odklonil hříšností od původního čistého poslání lidstva), a ústa proto, aby **mlčela** – byl však údajně shovívavý k dění na zemi
 - na prsou měl jeho idol vyobrazený **měsíc**
- podle kněží měl 3 hlavy proto, že spravuje **3 říše** – nebesa, zemi, podsvětí

- **dřevěné chrámy** ve městě byly **4**, jeden zasvěcen Triglavovi
 - *„Byly pak ve městě Štětíně čtyři chrámy, ale jeden z nich, nejhlavnější, byl vybudován se zvláštním uměním a mistrovstvím, máje zvenčí i zevnitř řezby lidí, ptáků a zvířat, které vystupují ze stěn a jež jsou tak důsledně vytvořeny, že se zdá, jako by dýchaly a žily... A barvy vnějších řezeb nemohly žádné sněhové bouře ani přívaly vod smazat, jak byly dokonale udělány. Do této budovy se podle starého zvyku předků shromažďoval desátek dobyté kořisti i zbraně nepřátel, prostě vše, co bylo získáno z námořních loupeží nebo válek. Byly tam rovněž vystaveny zlaté a stříbrné poháry. Uchovávaly se tam na ozdobu a čest bohům velké rohy divokých turů, zlacené a vykládané perlami, sloužící k pití... tesáky, nože i mnoho dalších cenných předmětů. Byla tam modla trojhlavá, na jednom trupu mající 3 hlavy, nazývaná Triglav (deus Triglaus/Triglous).“*
- jiný autor popsal **další 3 svatyně** ve Štětíně:
 - *„Tři jiné chrámy požívaly méně úcty a měly chudší výzdobu. Rozestavěny tam byly uvnitř po obvodu lavice a stoly, jelikož tam byli zvyklí konat své porady a shromáždění či se bavit nebo též důležité záležitosti vyřizovat; v těchto budovách se v pevné dny a hodiny scházeli.“*

- víme tedy o podobě Triglavova chrámu dost, málo však je nám známo o jeho **původu, stáří a rozšíření**
- objevily se i názory spatřující vliv křesťanské **svaté Trojice** na kult Triglava
 - to je však pro 12. stol. značně **anachronické**, neboť sv. Trojice byla zobrazována se 3 tvářemi až od 13. stol.
- dobový **kronikář Helmold** viděl souvislost s městem **Wolin**
 - *„Tam se spatřuje Neptun [snad Triglavovi adekvátní antické božstvo – vládce mořských vod] v trojí přirozenosti; je totiž onen ostrov oplachován trojím vodstvem, z nichž jedno prý je barvy zcela zelené, druhé bělavé, třetí v divokém vlnění zuří ustavičnými bouřemi.“*
- podle jeho 3 hlav soudíme o jeho **vládě nad 3 světy**, můžeme ho považovat za **válečné božstvo** vykonávající také **věštecké a hospodářské funkce**
- není však jisté, zda s ním lze spojovat **solární kult** jako v případě **Svantovita**, čemuž nasvědčuje **černá barva koně**

(jak uvádí např. Herbord), souvislost by tu byla spíš s **vládou nad podsvětím**, což by podporoval i fakt, že po vymýcení Triglavových kultů byly jeho idoly často uschovávány do **jeskyní a slují** (patrně v souvislosti s jeho vazbou právě na podsvětí)

- kovem mu zasvěceným bylo **stříbro**, což by odpovídalo **Luně** a tedy noci i podsvětí – zatímco **Radegast** zdůrazňoval spíše **síly solární**
- jeho **idol ve Štětíně** měl **3 stříbrné hlavy**
 - vzhledem k tomu, že byl biskupem Ottou z Bambergu rozsekán, šlo patrně o **dřevěný idol pokrytý stříbrnými pláty**, jak tomu bylo i u **Perunova** idolu v Kyjevě
- některé zdroje dokonce uvádějí, že byl zpodobněn jako **postava ženy se 3 mužskými hlavami**
 - ostatně i údajný **Radegastův** idol na Radhošti měl podle dochovaného popisu ženské tělo a mužskou hlavu, takže by to nebylo ve slovanském panteonu ojedinělé

- jeho **symbolem byl trojúhelník**, který u starých Slovanů plnil významnou funkci bohoslužebného znamení a byl hojně používán coby silný **magický znak**
- **Triglavův kůň** požíval velké úcty a byl používán jen k **věštění**
 - např. výsledků válečného tažení – bylo-li nepříznivé, upustili od tažení
 - osedlaný kůň bez jezdce (tím byl neviditelný Triglav) při **věšteckém rituálu** natřikrát překračoval **9 kopí** položených napříč na zemi, nezavadil-li kůň o žádné z kopí, bylo to příznivým znamením
 - k jeho atributům patřilo **zlatem a stříbrem vykládané sedlo**, visící uvnitř hlavního chrámu
- **kult zanikl r. 1136** pokřtěním **knížete Pribislava**
- když byl jeho **kult ve Štětíně zničen**, obrovské **bohatství Triglavových svatyň** bylo věnováno biskupství
 - biskup **Otta z Bambergu** (sám vedl onu křížovou výpravu proti Slovanům) to vše přijal a **posvětil** svatou vodou a křížem, 3 stříbrné hlavy Triglava poslal do Říma **papeži Kalixtovi II.** jako důkaz obrácení pohanů na víru

- na vrcholku, kde se nacházela hlavní Triglavova svatyně, nechal vystavět **kostel sv. Vojtěcha**
- poté chtěl dát **porazit** i mohutný a tamními Slovy velmi uctívaný **dub**, u něhož vyvěral **pramen** a kde byly provozovány **obřady**, ale obyvatelé ho žádali, *„aby toho nečinil, slibujíce, že již nikdy nebudou zde konat žádné obřady a budou sem chodit pouze kvůli stínu a příjemnosti místa“*
- biskup jim vyhověl, ale když žádali i ponechání posvátného **Triglavova koně**, tak *„nařídil do jiné země ho prodat, tvrdě, že se hodí spíše do potahu než k věštbám“*
- lid sám prý pomáhal biskupovi **bořit štětínské chrámy**, což by mohlo svědčit o jistém **úpadku kultu** počátkem 12. stol
- zato ve **Wolinu** se kněžím podařilo **Triglavův idol** včas zachránit a **ukrýt** do vykotlaného stromu kdesi v okolí města, kam mu jeho ctitelé chodili nadále **obětovat**
 - přes všechno úsilí se Ottovi nepodařilo místo objevit a idolu se zmocnit

- máme údaj, že v hornolužické **Míšni** stály ještě v roce **1526** kamenné **idoly** se **3 obličejí** (snad Triglav)
- nejvyšší vrchol **Julských Alp** ve Slovinsku **Triglav** (2.864 m.n.m.) patrně nemá s kultem boha nic společného
- motiv vícehlavých božstev – **polykefalismus** – jakož i kůň coby součást kultu je znám i ze starobylejších kultur
 - ze slovanských bohů může být Triglav obdobou V-slovanského **Trojana**
 - u **Vikingů** je zmíněn také nejasný bůh **Tjarnaglofi**, který může označovat právě slovanského **Triglava**
 - v **hinduismu** známe už ze 3. tisíciletí př.n.l. **pečetě** a **amulety** s božstvy až o 25 hlavách, i **kult koně** se tam objevoval jakožto symbol vesmíru a zasvěcení Slunci
 - indiáni kmene **Pijao** v Kolumbii ctili boha se 3 hlavami a 3 páry rukou i nohou
 - bohem **Tráků** byl 3hlavý jezdec spojený s **kultem Slunce**
 - **Samojedi** vyznávali 3hlavého boha zvaného **Stařec** („Weesakko“)

- i v **antice** nacházíme 3hlavá božstva – někdy tak byla zobrazeni bohyně **Hekaté**, bůh **Hermes** (zvaný též Trikefalos) a 3hlavý převozník duší **Psychopompos**
- též u **Keltů** existovalo 3hlavé božstvo

Svantovit

- opět bůh **válečný** i **hospodářský** a **solární**
 - tak tomu bylo u většiny hlavních lokálních božstev té doby
- podle svědectví kronikářů bylo na **Rujaně** (ostrov při pobřeží Baltského moře na SV Německa) **více svatyní zasvěcených Svantovitovi**, v nichž stály jeho **idoly**
 - pozůstatky žádné z nich dodnes neobjeveny
- hlavní svatyně stála ve městě **Arkoně** na ostrově **Rujana**, obydleném slovanskými **Rány** (kmen Luticů)
 - vzhledem k umístění na **ostrově** byl jeho kult dlouho **nedobytnou baštou** slovanského pohanství
 - kronikáři shodně píší o neobyčejné **zatvzlosti** tamních obyvatel,

naplněných **nenávistí ke všemu křesťanskému**, uvádějí však i jejich **dobré vlastnosti** (pohostinnost, úcta k rodičům a ke starým, péče o nemocné a chudé, takže na ostrově neexistovali žebráci – takový obdiv od nepřátel svědčí o vysokých morálních kvalitách a sociálním citění Rujaňanů)

- uctívali hlavního boha **Svantovita**, křesťanští kronikáři ho označovali jako **mocné božstvo**, jehož význam daleko přesahoval území ostrova: četné vzdálené kmeny mu odváděly **tribut a dary** (včetně dánského krále)
- takového rozkvětu dosáhl Svantovitův kult asi až v **1. pol. 12. stol.**, kdy už neměl na pevnině rovnocennou konkurenci a z Rujany se stala hlavní bašta slovanského pohanství – **pád Arkony** nastal roku **1168**, čímž **zanikla oficiální víra ve slovanské bohy**
- z **11. stol.** o Svantovitovi ještě nemáme **žádné dochované zprávy** – nicméně kronikář **Helmold** uvádí, že počátky jeho kultu na Rujaně sahají přinejmenším do **9. stol.**, kdy přišli na Rujanu **křesťanští misionáři** z vestfálského kláštera a založili tu **chrám sv. Víta**, po jejich odchodu se však prý Ráňané opět vrátili ke své původní víře – tato verze **není hodnověrná**, chrám sv. Víta tam patrně nestál (propaganda)

- **etymologie jména:**

- složeno ze 2 výrazů: „**svętb**“ tedy „*svatý*“, což původně znamenalo „*mocný, silný*“, 2. část má opět více významů:
 - 1) „**vitb**“ čili „*pán, vládce, vítěz*“
 - 2) „**vid**“ nebo též „**vind**“ souvisí se slovem „*viděti*“, což by odkazovalo k **božstvu slunce** – tedy **Nebeský vševidec** (ostatně letopisci nazývali obyvatele jižní Moravy **Vinidy** – např. kronika franského Fredegara)
- zvuková podoba i význam kmene „**vid**“ je téměř totožný se zvukovou podobou a významem kmene „**věd**“
- podle bájeslovných představ „*věd*“ vyplývá z „*vid*“: kdo **mnoho vidí**, také **mnoho ví** – a Slunce z výše skutečně vše vidí a nic mu nezůstává utajeno, proto bývá v mnoha mýtech a pohádkách žádáno o radu (např. pohádka *Tři zlaté vlasy děda Vševěda* [**Vševida**], *Epos o Gilgamešovi* [bůh **Šamaš**], lakotský mýtus *Muž, který kráčel za sluncem* aj.), ostatně i v kultu **Svantovita** bylo využíváno **věštění**
- tyto okolnosti naznačují vznik jména boha z **epiteta** (přívlastku) „*mocný vítěz / silný vládce*“, původně se nazýval jinak, epiteton by odkazovalo na **solárního boha** vítězího nad **temnotou** – patrně **Svarog** (ve smyslu „*mocný vítěz*“), případně na boha bouří **Peruna** („*silný vládce*“)

- **Ján Kollár** (posedlý slovanstvim – sveřepě hájil např. pravost sošek z Retry) ve svých *Zpievankách* uvádí slováckou píseň, kde se mj. zpívá „*na svatého Vinda*“, z čehož později vzniklo úsloví „*na svatého Vindy, to nebude nikdy*“ (z toho pak zkomolenina „*na svatého Dindy*“)
- snad právě od kmene „**vid**“ se Slované původně nazývali **Vindové** (ve významu „lidé osvícení“), což by odkazovalo k tomu, jak starobylý a významný je název i kult „**Svatého Vinda**“ čili **Svantovita**
- nápadnost se jménem křesťanského **sv. Víta** je jen **náhodná**, byť někteří křesťanští kronikáři se pokoušeli v této souvislosti posílit **autoritu světce** (mj. i Helmold)
- místa zasvěcená **Svantovitovi** bývala během **christianizace** zasvěcena **Sv. Vítovi** právě kvůli **zvukové podobě jmen**
- **náboženské centrum v Arkoně** (jedno z nejdůležitějších center pohanského slovanství) zasvěcené právě **Svantovitovi** bylo poslední baštou slovanského náboženství
- **Svantovitův chrám** byl ve skutečnosti spíš jen **svatyní**
 - **dřevěná stavba** obehnaná plotem, bohatě **zdobená** zvenčí i zevnitř četnými malbami a řezbami

- nyní je místo, kde chrám stál, pohlceno **mořem**
- kronikář **Saxo Grammaticus** svatyni popsal takto:

„Střed města tvořila rovina, na které stála dřevěná božnice, ctihodná velkolepými bohoslužbami a majestátným obrazem samotného boha. Zevnější obvod chrámu byl zdobený malířským uměním, znázorňujícím různé formy věcí. Pro vstupující zůstávala volná jediná brána. Samotný chrám uzavírala dvojnásobná řada ohrazení. Zevnější byla pokryta purpurovou střechou, vnitřní – opřená o 4 sloupy namísto zdí – se leskla zavěšenými koberci.“

- na **nejposvátnějším místě** chrámu – odděleném purpurovými závěsy – stál **idol boha**, svou výškou převyšující lidskou postavu, k níž měl přístup jen **kněz**, i ten jí však prokazoval nebývalé pocty, jak zaznamenal ve své kronice **Saxo Grammaticus**:

„V chrámu stála ohromná modla v nadlidské velikosti, měla 4 hlavy a 4 šíje, z nichž 2 se dívaly vpřed a 2 dozadu [možná nepřesně popsané, každá z nich snad směřovala na jednu světovou stranu]. Vousy měla oholené a vlasy ostříhané, jako by tak umělec napodobil obyčej Ránů v úpravě hlav. V pravici držela modla různými kovy vykládaný roh, který kněz každoročně naplňoval vínem. Levou ruku měla obloukem

podepřenou v bok. Říza, vyrobená z jiného druhu dřeva, sahala až po kolena a těsně přiléhala k tělu. Nohy se dotýkaly podlahy a jejich podstavec byl ukryt v zemi.

Nedaleko se nalézala uzda a bohovo sedlo spolu s mnohými jinými insigniemi božské velikosti. Z nich vzbuzoval obdiv především meč podivuhodných rozměrů, jehož pochva a jílec byly rytecky vyzdobeny a stříbrně přikrášleny.

Kněz, vyznačující se oproti obecnému místnímu zvyku dlouhými vlasy, den před pobožnostmi očistil metlou celou vnitřní svatyni, do které měl pouze on právo vstupu. Chránil se přitom, aby uvnitř svatyně nedýchal. Kdykoli se měl nadechnout nebo vydechnout, vyběhl ven dveřmi – zřejmě aby božstvo nebylo znesvěceno dechem smrtelníků.“

– tento hlavní žrec však nebyl jediným knězem při Svantovitově kultu v Arkoně, zdejší **kněží se dělili na 3 třídy**

- **velekněz** – vedl nejvyšší bohoslužby, jeho moc byla neomezená a byl **první osobou v zemi**, jíž byly prokazovány nejvyšší pocty (byť nebyl panovníkem, panující kníže se poddával jeho vůli, neboť to byla vůle samotného Svantovita), byl zasvěcen do **nejtajnějších mysterií Svantovitových** – a tudíž i jeho mluvčím, zprostředkujícím

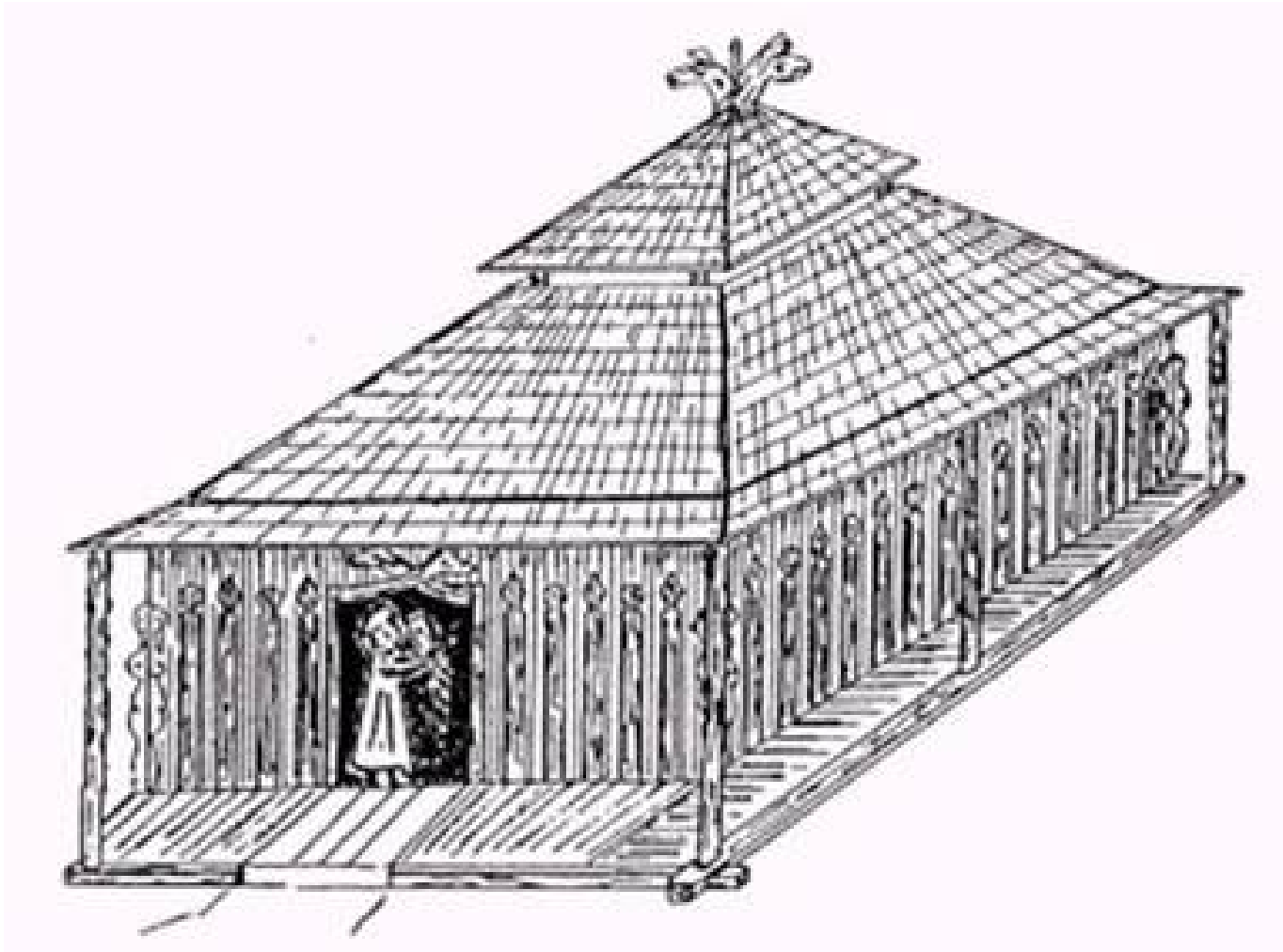
jeho vůli, zároveň mělo jeho slovo v **politických záležitostech** větší váhu než rujanský vládce (náběh na **teokracii**, který však byl přerušen vpádem křesťanů a vypleněním kultu)

- dále **vrchní kněží** a **řádoví kněží**

- kněžský sbor byl početný a účastnil se bohoslužeb
- dále přináležela Svantovitově kultu také branná **bojarská družina**, jež sloužila k ochraně boha i jeho svatostánku a tvořilo ji **300 jezdců**
- 4 hlavy idolu boha asi představovaly vládu nad **4 světovými směry**
- jeho **svatyně** byla nesmírně **bohatá** – kromě darů za věštby byly do **chrámové pokladnice** ukládány i podíly 1/3 z **válečné kořisti**, které bohu za pomoc v boji náležely, další slovanské kmeny z dalekého okolí posílaly do jeho chrámu ještě i ve 12. stol. **každoroční poplatky**, **kupci** směli na Rujáně prodávat zboží až po zaplacení **daně** do chrámové pokladny
- v chrámu byl také Svantovitův **purpurový praporec**, zvaný „*stanice/ stancia/ stancia*“ (viz dnes vlajka prezidenta: standarta), který svou velikostí i nádherou vynikal nad jinými, válečníci ho brali s sebou **do boje** a vzdávali mu čest jako samotnému bohovi, přičemž věřili, že je-li s nimi tento praporec v boji, je tam s nimi jeho prostřednictvím i **Svantovit**

svatyně v Arkoně (hypotetická podoba)

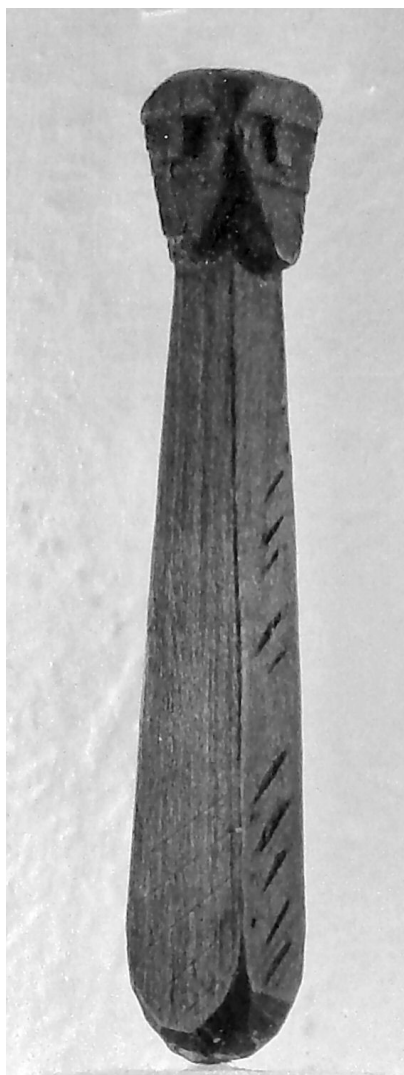
rekonstrukce slovanské svatyně

pozůstatky náboženského centry Arkona

Svantovit – kopie idolu
(ostrov Volyň/Wolin na SZ
Polska, Bałtské moře)

Svantovitova dřevěná figurka z 9. – 10. stol. určená k domácímu uctívání (Wolin, Polsko)

Svantovitův idol podle Saxe Grammatica

- **Helmold** ve své **Kronice Slovanů** o obyvatelích Rujány ve své kronice napsal:
 - *„Jsou pak Ránové, kterým jiní říkají Runové, lid ukrutný, bydlící prostřed moře, nadmíru oddaný modlářství, předností se honosící mezi všemi národy slovanskými, majíce krále a chrám veleslovutný. Proto také pro zvláštní posvátnost onoho chrámu požívají největší úcty, a ukládajíce jho mnohým, sami ničího jha nesnášejí, protože pro obtížnost míst není k nim přístup. Národy, které zbraněmi podmanili, činí poplatnými svému chrámu, a ke žreci je u nich větší úcta než ke králi. Vojsko obracejí tam, kam jim ukáže los. Když zvítězí, přenesou zlato a stříbro do pokladnice boha svého, o ostatní se rozdělí. /.../ Ze všech také slovanských krajů se tam vyhledávají odpovědi a přinášejí dávky každoročních obětí. Ale ani kupcům, kteří by tam přistáli k oněm sídlům, se nedovoluje prodávati nebo kupovati, leč by prve ze svého zboží obětovali bohu i jejich všeliké vzácnosti, a teprve potom se zboží na trhu vykládá.“*
- **Svantovit** neměl žádný ze znaků univerzálního boha, šlo tedy o **lokální božstvo antropomorfní podoby**

- do jeho božské kompetence spadaly veřejné záležitosti, týkajícího se obecně života celé pospolitosti, záležel na něm **nezdar i úspěch** ve všem, v době míru i války
- slučoval funkce **válečné i hospodářské**, což dokládají i jeho **insignie**
 - v pravici třímal **roh s nápojem** – šlo o roh hojnosti, který kněz v jeho svatyni každoročně coby úlitbu naplňoval alkoholickým nápojem (uvádí se ve zprávách **víno**, ale to bylo dovozním artiklem, mohla to být spíše **medovina** nebo **pivo**), opojný mok měl **podněcovat síly a psychiku bohů**, probouzet jejich jinak skrytou energii, zápal do bitev i vyvolávání bouří (viz též např. germánský **Odin** či staroindický **Indra**)
- hlavní **Svantovitův svátek** se slavil každoročně **po žních**, kdy se k jeho chrámu scházeli a sjížděli lidé s obětním dobytkem, aby se účastnili **slavnostních hodů**
 - *„Den před tím velkým svátkem vešel kněz Svantovitův do svatyně chrámové, do níž nesměl nikdo jiný vstoupiti, a čistě ji zelenými větvemi zametl, zatajuje v sobě dech, a když mu bylo vydechnouti, pospíchal ke dveřím, aby boha neposkvrnil dechem smrtelníkovým.*

Na druhý den, přede vším lidem, jenž stál shromážděn u dveří chrámových, vzal z ruky Svantovitův roh s nápojem, pohleděl, zdali mnoho či nemnoho ubylo, a podle toho zvěstoval, bude-li na druhý rok úroda nebo neúroda. I dodával k tomu své napomenutí, kterak nakládat s darem božím. Poté vylil staré víno v oběť k nohám modly a naplnil prázdný roh vínem novým. Podnesl jej bohu, jako by jemu prvnímu dával na poctu píti. Potom ve slavné modlitbě žádal sobě a rodině své všeho dobrého, národu rozmnožení statků a vítězství. Po modlitbě přiložil roh k ústům, vyprázdnil jediným douškem, naplnil jej znovu vínem a vložil modle do pravice.

Pak přinesli Svantovitovi v oběť veliký koláč ze sladkého těsta, okrouhlý a tak vysoký jako vzrostlý člověk. Ten koláč postavili v chrámu mezi lid a kněze, načež se kněz za něho schoval a tázal se lidu, zdali jej vidí. A když lid odpověděl, že nevidí, vyslovil žádost, aby také na budoucí rok jej nebylo vidět [tzn. aby i příští rok byla tak hojná úroda a z ní upečený tak velký koláč, že ho za ním opět nebude vidět]. Potom jménem Svantovita blahořečil shromáždění a napomínal věřící, aby i napříště boha horlivě ctili a jemu oběti přinášeli, slibuje za to odplatu a vítězství na suchu i na moři.

Tím obřad skončil. Zbytek dne strávili v hodování, pojídali oběti bohu přinesené a pili až do závratě. Byly to hody posvátné a střídmostí by boha urazili.“

(slovo **svátek** je odvozeno od slova svatý; **posvícení** od slova posvátný)

- rituální úkon s koláčem se konával ještě donedávna i na **Slovensku**, podobný rituální úkon byl konán mj. i v **antickém Řecku**, což odkazuje k tomu, že se jedná o prastarý rituál sahající svým původem do doby společných **indoevropských počátků**
- jeho zvířetem byl **posvátný bělouš**
 - nesměly mu být zastřihovány žíně
 - směl na něm jezdit jen Svantovitův **žrec**, který se o koně staral
 - za dochovaný **zbytek mýtu** lze považovat vyprávění o **nočních výpravách Svantovita**, který měl každou noc na posvátném bělouši **objíždět celý ostrov Rujánu**, aby neztratil přehled, co se děje v kraji náležícím do jeho správy – ráno prý býval jeho **bělouš** často zpocený a postříkaný blátem
 - **bílá barva koně** symbolizovala barvu **světloboha**, slunce vždy vítězí nad temnotou
 - kůň je **symbolem slunečního běhu** po obloze

- **Svantovitova symbolika**

- **bezvouse obličej**e jeho idolu – obrazy kruhové sluneční „bezvouse“ tváře
- **obrovský koláč** při slavnosti po žních – kruhová podoba slunce
- **meč** – symbol vítězství slunce nad silami temna

- **obětní zvíře**, které mu přináleželo, byl **kohout**

- ten byl ve slovanské mytologii spjat se **slunečním kultem** (svým kokrháním vítá či probouzí slunce) a s **ohněm**
- jedna stará **česká pověst** (dochovaná už v poněkud pokřesťanštěné podobě) vychází ze starého pohanského mýtu – **rybář** slíbil čertovi svou dceru pod podmínkou, že během jediné noci, tj. do východu slunce postaví přes širokou řeku most, jenže stavba šla čertovi nečekaně rychle a ve chvíli, kdy stavbu mostu dokončoval, zavolal ustrašený rybář na pomoc sv. Víta – původně **Svantovita** – tím, že vzal spícího kohouta a vyhodil ho do povětří, ten se vzbudil, zakokrhál a čert, protože nesnese **kohoutí zpěv** (neboť vítá první ranní rozbřesk), téměř hotovou práci vzal a zmizel

- dodnes se používá slovní spojení „červený kohout“ ve smyslu oheň, hospodyňky vnímaly **Svantovita** jako **ochránce ohně** a každý večer ho vzývaly při krbu, když přikrývaly **žhavé uhlíky**, aby do rána vydržely žhnoucí a ony nemusely vždy rozkřesávat nový oheň
- v okolí Splitu se dokonce dochovala modlitba, kterou přitom pronášely: „*Svatý Vide – ochraňuj tuto jiskru, aby do rána nepohasla!*“

obětování Svantovitovi

- byl též **bohem věštění**

- před vojenskou výpravou vyvedl kněz Svantovitova **bělouše** před svatyni, do země byly zabodnuty 3 páry **kopí**, mezi každý pár bylo přivázáno napříč 3. kopí, přes která byl kůň veden: překračoval-li je nejprve pravou nohou, bylo to dobré znamení, pokud levou, bylo to znamení, že výprava bude neúspěšná, a tak se netáhlo nikam (dodnes se používají slova od toho odvozená jako „*levota*“, snad s tím souvisí i výraz „*liché*“ ve smyslu špatné, „*lichotka*“ atd.)
- věštění dodávalo **Svantovitovi** velké vážnosti, a tak z mnoha slovanských krajů mířila **poselstva s bohatými dary** do arkonského chrámu s prosbou o **radu** (něco jako řecké Delfy), nejčastěji se rady poskytovaly **po žních** – dokonce i ze severských zemí sem mířila poselstva pro věštby (dochoval se zápis, že dánský král **Sveno** poslal do Arkony drahocenný pohár jako dar za vyplněné věštby)
- průběh **věštby** měl probíhat následovně:
„Když bylo v úmyslu podniknout válku do jiné země, rozkládali před svatyni trojitou řadu kopí, z nichž byla 2 vbíjena ostrím do země a 1 na ně napříč kladeno; řady byly ve stejné vzdálenosti od sebe. Když měla být výprava podniknuta, kněz odříkávající slavnostní modlitby vyvedl ze stáje

osedlaného koně... Jestliže překročil postavené řady přední nejprve pravou, a ne levou nohou, bylo to považováno za příznivé znamení k vedení války; jestliže levou nohu třeba pouze jen pozdvihl před pravou, byl záměr opuštěn.“

- kronikář **Saxo Grammaticus** popisuje **předvídání** u Ránů:
„Byl jim také dobře známý zvyk losování: totiž 3 kousky dřeva, bílé po jedné straně, černé po druhé, házeli na podložku... a určovali úspěch bílými a neúspěch černými.“
- podobně tomu bylo prý i u **kupců a obchodníků**: podle toho, **jaké zvíře potkali**, soudili na přízeň či nepřízeň, v případě příznivého znamení se vydávali obchodovat, jinak se vrátili se domů
- **Svantovit** byl též bohem **válčení**, což je typické pro sluncebohy bojující každé jitro i každý zimní slunovrat vítězně s **nepřátelskými silami temna** (viz mayský a aztécký bůh slunce)
- při **mezikmenových válkách** šlo v představách tehdejších lidí o **souboje mezi dvěma bohy**
 - v případě porážky se od něj jeho ctitelé neodvraceli, protože si byli vědomi, že podobně jako člověk či kmen může i bůh utrpět prohru

- **Svantovit** byl vzýván v mnoha **modlitbách** – dokonce i u jižních Slovanů, jedna jejich modlitba začínala slovy
 - „*Sveti Vidi, vidi meně!*“ (Svatý Vide, shlédni ke mně!)
 - i v básni **Libušin soud** (jedna ze 2 básní tvořících *Rukopis zelenohorský*) je o něm zmínka:

„*Dvě věglasně děvě
vyučeně věščbám Vítězovým,
u jednéj sú desky pravdodatné,*“

(Vítězem je míněn **Svantovit**: bůh Slunce vítězí nad silami temna)
- v **Praze** bývala Svantovitova božnice na vrchu **Vítkov**, ležícím přes Vltavu naproti Petřína
 - viz petřínský Perunův dub v posvátném háji a dnešní kostel sv. Vavřince
- u **Maltského nám.** v místech **Deylova ústavu slepců** stával dům, kterému se říkalo „***U Sedmi čertů***“
 - jde o starobylý název, šlo o více než tisíc let zachovanou vzpomínku na **sbor obřadníků: pozorovatelů oblohy**, tj. starodávných hvězdářů, kteří v těch místech mívali své příbytky

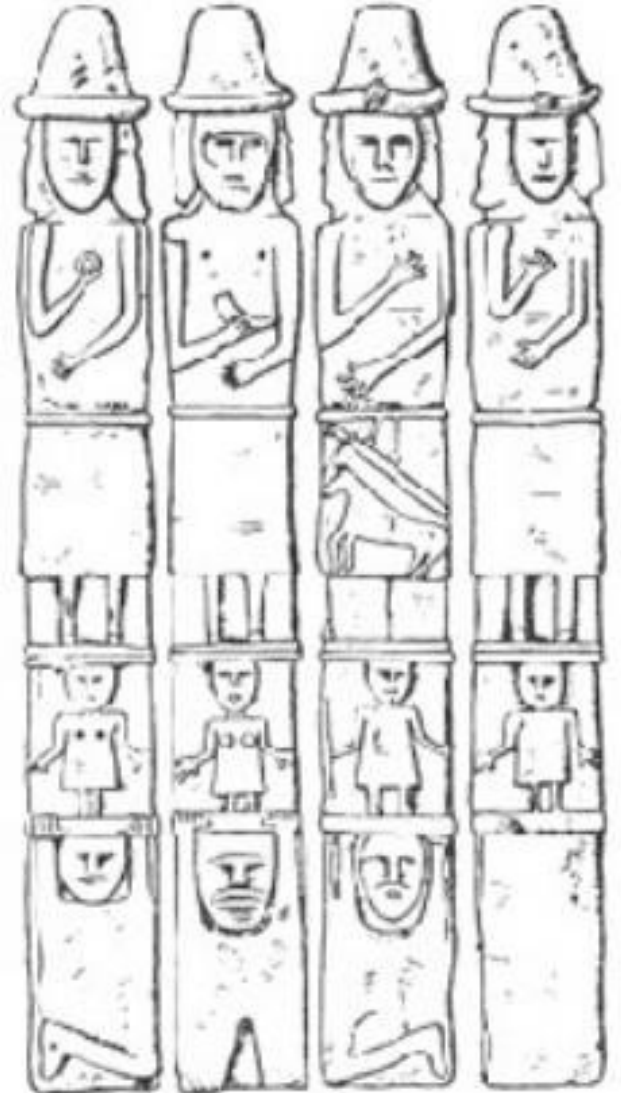
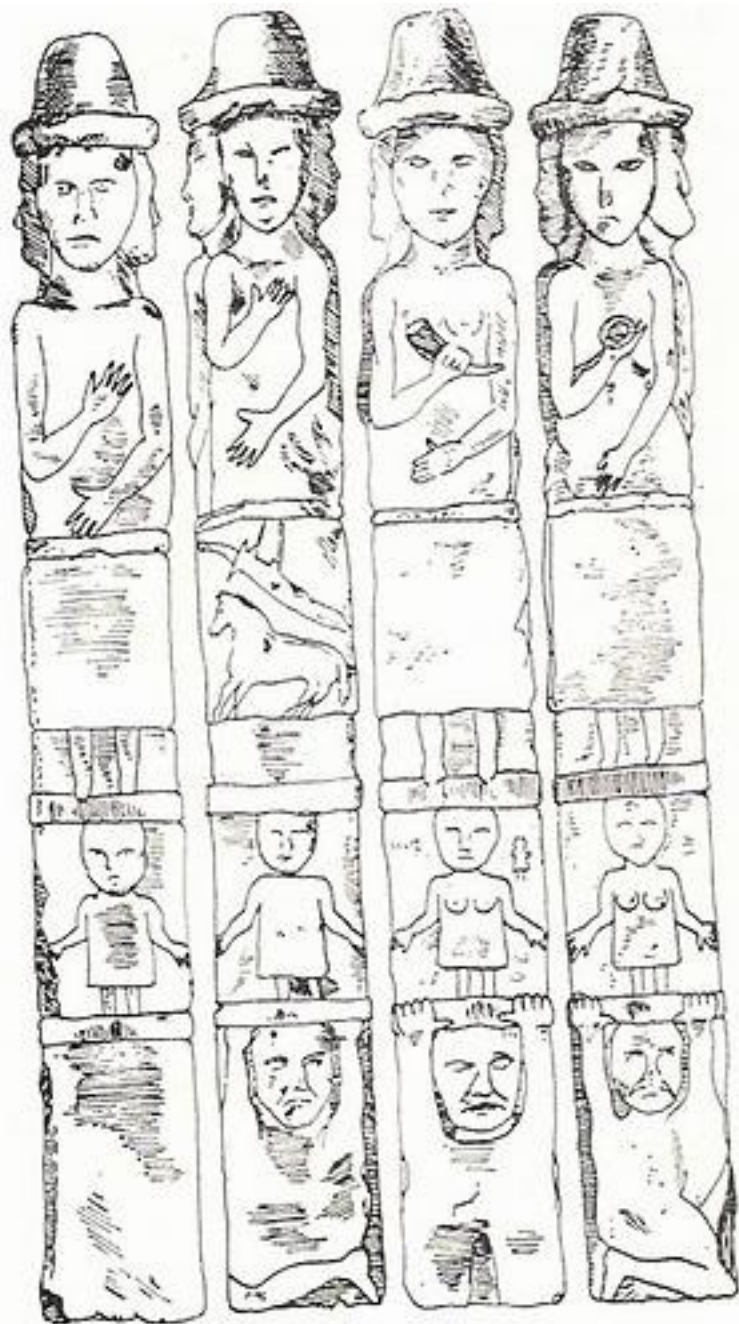
- na **Moravě** u obce **Bystřička** (okres Vsetín) je místo zvané **Svantovítovy skály** nebo též **Svantovítovy kameny**
 - součást pohoří Klenov (odbočka sem vede z naučné stezky Klenov–Dušná)
- v **Olomouci** údajně bývala také **Svantovitova svatyně**
 - **sv. Metoděj** ji prý však nechal strhnout a na tom místě vystavět **chrám sv. Blažeje** (sv. Blažej je považován také za Vítěze, ovšem za **vítěze nad pohany**), který stával u bývalé Kateřinské brány
- další místo na Moravě spjaté s kultem Svantovita, kde prý též stávala jeho **svatyně**, bylo dle lidových svědectví na **Svatově u Nedakonic**
 - Nedakonice jsou na pomezí Jihomoravského a Zlínského kraje (Svatov je jen označení místa, nejde o obec)
 - **prof. Koželuha** se v těch místech pustil do archeologického průzkumu a našel tam v hloubce 1–2 metry mohutné **základní kameny**
 - v okolí bylo vykopáno množství **starožitností**: náušnice, náramky, spony, přesleny, popelnice (tj. pohřební urny) aj.

- ostatně k názvu obce **Nedakonice** se váže následující pověst (mýtus): ve Svantovitově chrámu pochovali **posvátného bělouše** (snad zabitého v rámci christianizace) a jistá žena mu nesla na hrob oběť, cestou však potkala apoštoly Cyrila a Metoděje, kteří ji od pohanské oběti zrazovali slovy: „*Nedá kůň nic!*“ (ve smyslu že za svou oběť od pohanského boha nic nezíská), z čehož následně měl vzniknout název obce
- v **Haliči** byl na dně řeky **Zbruče** nalezen roku **1848** štíhlý 4hranný sloup tesaný z **vápence**, vysoký **270cm**
 - patrně tam byl vhozen při mýcení pohanských kultů
 - hlava sochy má **4 obličej**e pod **společným kloboukem**, po všech stranách čtyřhranu byly **reliéfy** rozděleny vždy do 3 polí (viz násl. foto)
 - nejspodnější pole představuje na 3 stranách postavu **klečícího obra** (4. strana je prázdná)
 - ve středních polích je na všech 4 stranách vytesaná **lidská postava** s výraznou hlavou a šatem sahajícím po kolena: tyto 4 postavy si podávají ruce, jako by společně tančily, přičemž 2 z nich mají mužskou podobu a 2 ženskou podobu

- třetí pole zabírá víc než polovinu výšky sloupu: na každé ze 4 stran je bezvousá postava s mladistvou tváří, oděná do dlouhého šatu, která snad znázorňuje **Svantovita** (ač jeho kult nemusel sahat tak daleko na jih), 1 drží v pravici **roh hojnosti**, 2. má **prsten** (obraz slunce, deště, rosy), zbývající 2 v rukách nemají nic, každá z nich však má pravici pokrčenou v loktu a pozvednutou k hrudi, levici volně spuštěnou; jedna z postav má v dolní části pole vyryté další Svantovitovy **insignie** – koně a meč
- sloup je 4hranný (podobně jako idol v Arkoně), **Svantovit** tak vidí do všech 4 světových stran
- jedna z hypotéz výkladu ostatních postav znázorněných na sloupu tvrdí, že nejnižší postava znázorňuje **Peruna**, nad nímž je bohyně **Bába**, z jejíž hlavy vyrůstá jejich zplozenec **Svantovit**
- dnes je tento idol uložen v **Krakově**

Zbručský idol

Zbrúchský idol s obětínami

- také archeologické nálezy **stříbrných mincí** vypovídají o **Svantovitově kultu** a jeho rozšířeném uctívání – na mincích je zobrazen **kůň**, nad jehož hlavou je „perunský **křížek**“ (mj. též jeden ze symbolů slunce) a **meč**
- to vše svědčí o rozsáhlém uctívání **Svantovita** u Z i J Slovanů
- s příchodem **křesťanství** byla tendence zasvěcovat posvátná místa spjatá se **Svantovitem** křesťanskému **sv. Vítovi**
 - sv. Vít: italský chlapec, který byl ve svých 10 letech umučen pro svou víru v Ježíše Krista
 - nejde jen o zvukovou podobu jména, ale i o **společný atribut** – ptáka, který budí slunce: **kohouta** (symbol slovanského Svantovita)
- se solárními bohy jako je **Svantovit, Svarožic, Radevast** souvisí také slavení **nejvýznamnějších svátků**
 - ty byly řízeny **postavením slunce** na nebi během roku, přičemž během roku byly na nebi 4 významné body v postavení slunce – **2 slunovraty** a **2 rovnodennosti**, k nimž se vázaly také významné **svátky**:

- **zimní slunovrat** – noc je nejdelší v roce, poté začíná přibývat světla, slunce je znovuzrozeno a coby „sluneční dítě“ stoupá každým dnem výš a výš nad obzor (**vánoce** staří Slované světli jako nejtajemnější a nejslavnější svátky, neboť staré slunce v tu dobu dokonávalo a nové se rodilo, proto je v Čechách původně nazývali **světlé hody**)
- **jarní rovnodennost** – délka dne a noci je vyrovnána (**velikonoce**)
- **letní slunovrat** – slunce vítězí nad tmou, dospěje na vrchol své slávy: den je nejdelší v roce, noc nejkratší, slaveno obyčejně až do 24. června (tj. 3 až 4 dny od slunovratu), od tohoto dne slunce opět začíná klesat (slaveny **letnice** a **kresy**)
- **podzimní rovnodennost** – délka dne a noci je srovnána, slunce začíná stárnout a slábnout, což trvá až do zimního slunovratu, kdy je slunce znovuzrozeno a omlazené opět zvolna stoupá ve své dráze každým dnem výš a výš nad obzor (slaví se **posvícení**)
- celý rok je z mytologického hlediska stálým **bojem mezi světlem a tmou** (čili mezi životem a smrtí)
- více o staroslovanských **svátcích** viz např. *Mýty a báje starých Slovanů* (Šindlářová, Růžička) od s. 112; dále *Živoucí kruh: Návrat do cyklického času* (Jan Bílý)

- známe i některé další bohy **uctívané na ostrově Rujána**
- **Rujevit** (Rugievit, tj. „Pán Rujány“)
 - uctíván ve městě **Korenici** v jižní části Rujány
 - byl patrně jakousi **obměnou Svantovita**
 - zobrazován nadživotním **dubovým idolem** se **7 obličejí** spjatými jedním temenem, s **mečem** sevřeným v pravici a dalšími **7 meči** zavěšenými u pasu na opasku – to odkazuje patrně k jeho primární válečné či ochranné funkci: *„Věřilo se, že tento bůh jde v čele všech válek a že je nadán válečnými silami.“*
 - jeho idol byl **nadlidské výše**, aby nebylo možno smrtelníku dotknout se jeho hlav, jak udávají staré popisy
- dále byl také v **Korenici** uctíván i bůh **Perunic** (či Porunic)
 - patrně šlo o obdobu **Peruna**
- máme i několik **dalších rujánských bohů** dochovaných jménem, ale nic bližšího o nich nevíme

- každý bůh nebyl tak významný, aby měl svůj **svatostánek**
 - mnozí bohové přebývali v hustých **hvozdech** či v **hájích** a neměli ani své idoly
 - posvátné háje (obehnané dřevěným plotem se vstupní branou) pak **křesťané vykáceli** či **vypálili** (často přes obrovský nářek a protesty místních), činili tak na příkazy biskupů, kteří vedli proti Slovanům nesčetné **křížové výpravy** s cílem vymýtit z těch lidí ďábla
 - měl-li bůh svou **svatyni**, neměl do něj kromě **žrece** přístup nikdo jiný, s výjimkou těch, kteří šli bohu **obětovat**, a osob ohrožených bezprostředním **smrtelem nebezpečím**, které se tam mohly před svými pronásledovateli ukrýt, protože ti nesměli vstoupit (viz např. zavraždění **sv. Václava** v 10. stol. – podle legendy Václav chtěl najít úkryt ve svatostánku, byť tehdy už křesťanského)
- **slovanské kultovní centrum Gross Raden** – archeologické naleziště z **9. a 10. stol.**
 - dnes zde stojí **rekonstruovaná podoba** původního sídliště a muzeum (poblíž městečka **Sternberg** u Rostocku, sever bývalé NDR, vnitrozemí)

rekonstrukce slovanského hradiště se svatyní:
Groß Raden bei Sternberg

Groß Raden: pūdorys

svatyně v Groß Raden

svatyně v Groß Raden

- o dalších bozích z evropské oblasti obývané **SZ Slovan** máme od kronikářů **zpráv poskrovnu**

Jarovit:

- uctíván ve **Velgastu** (severoněmecké pobřeží kousek od Rujány) a v **Havelbergu** (Z od Berlína)
- podle záznamů byl pánem obrovského **zlatého štítu** (patrně dřevěný štít potažený zlatými pláty), visícího v jeho svatyni a přinášejícího vítězství
 - to svědčí o jeho **válečné funkci**
 - nikdo se nesměl štítu dotknout, býval nesen v čele vojska
 - kronikář **Ebbo** uvádí o výpravě členů družiny **Otty z Bambergu** ve Wolgastu (rok **1128**):

„Někteří z doprovodu biskupa, chtějíce si prohlédnout svatyni v tom městě položenou, se přibližovali neopatrně. Vidouce to obyvatelé, pojali podezření, že se chystají spálit svatyni, a houfně, řinčíce zbraněmi, chtěli jim zastoupit cestu... Misionáři hledali záchranu v útěku. Klerik však jménem Dytrik, který je předhonal, se dostal až ke dveřím samé

svatyně a nevěda, kam by se obrátil, odvážně do ní vpadl a uviděl na stěně zlatá štít – nikomu nebylo povoleno se ho dotýkat – zasvěcený bohu Jarovitovi, který byl bohem války, uchopil ten štít a šel jim naproti. Ti pak vesničané jako hloupí myslíce, že to bůh Jarovit se na ně žene, v úžasu se obrátili a padli na zem. Dytrik pak, vida jejich hloupost, odhodil štít a utekl.“

- **Jarovit** podle všeho neměl spojitost s **vítáním jara**
- **etymologie** je totiž následovná: slovo „**jarъ**“ znamenalo původně „**sílu**“ (jak plodivou, tak i válečnou) a „**vitъ**“ viz „**pán, vládce**“
- patrně byl lokální obdobou **Svantovita** nebo byl jiným bohem a byl mu v panteonu podřízen – těžko říct...

Černobog:

- počestěle Černoboh
- patrně ovládal **temné stránky života**
- **Helmold** v kronice uvádí, že Slované věří v **dobrého boha**, jenž řídí vše dobré, a **zlého boha** vládnoucího nad vším neštěstím

- jeho protikladem by snad měl být **Bělobog** – jeho jméno se však přímo nedochovalo, je však doloženo v nesčetných **místních názvech**
 - **Bealbug, Belbuk, Belbog**
 - u nás např. **Bělbožice** u Rakovníka
 - v Polsku **Białobożnica, Białoboże...**
 - v Haliči **Belboznicja** atd.
- je však také možné, že jde už o **vliv křesťanství**, z něhož slovanské náboženství mohlo přijmout některé prvky
 - zde snad právě **dualistickou konfrontaci** pozitivních a negativních sil personifikovaných **bohem a ďáblem**

Živa:

- jediné nám jménem známé **ženské božstvo** SZ Slovanů
- výklad jména odkazuje na hospodářský **kult plodnosti**, který zažíval u Slovanů (jakož i u jiných archaických národů) velké úcty a důležitosti

- známe ještě několik dalších **bohů podle jmen**, ale nic bližšího nám o nich není známo
 - můžeme se o jejich funkcích jen domnívat, jako např. v případě boha zaznamenaného jen jménem **Pogoda** (na základě etymologie lze aspoň usuzovat, že šlo o boha ovládajícího **počasí**)
- jména **dalších bohů** uctívaných SZ Slovy (co asi bylo podle etymologie jejich funkcí?):
 - **Děvana, Chlipa, Jeseň, Krt, Letnice, Morana, Porvata, Sytivrat, Ztračec** aj.
- bohů mohli mít v panteonu velké množství, zachovány máme jen kusé údaje, často navíc nepřesné – kronikáři byli zpravidla německy mluvící, jména proto často komolili
- jednotlivé bohy navíc často přirovnávali k **bohům antickým či germánským**, v čemž spatřovali **univerzálnost pohanského náboženství** – mohlo to funkce a povahu jednotlivých bohů v různých panteonech zkreslit